

Bu kitap DÖRTDİVAN BELEDİYESİ'nin
Kültür Hediyesidir. Para ile Satılmaz.

Hazırlayan | YASİN ŞEN

DÖRTDİVAN MANİLERİ

132

DÖRTDİVAN MANİLERİ

Hazırlayan | YASİN ŞEN

DÖRTDİVAN MANİLERİ

Hazırlayan
Yasin ŞEN

Meneviş Yayınları: 132

DÖRTDİVAN MANİLERİ

Hazırlayan

Yasin ŞEN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
VADİ GRAFİK TASARIM VE REKLAMCILIK LTD. ŞTİ.
İvedik Org. San. 1420. Cad. No: 58/1
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0 312 395 85 71
(Sertifika No: 47479)

1. Baskı: Aralık 2021

ISBN: ????????????

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DÖRTDİVAN MANİLERİ

Hazırlayan
Yasin ŞEN

Ankara 2021

SÖZ BAŞI

Maniler Anonim Halk Edebiyatı içerisinde değerlendirilen şiir formlarıdır. Yeri ve zamanı geldiğinde, içinde bulunulan duruma uygun olarak maniler söylenir. Birbirini seven gençler karşılıklı maniler söyleyerek sevgilerini dile getirir. Ramazan ayında sahur vaktinde insanları uyandırmak için Ramazan davulcuları yine maniler söyler. Özellikle gelin kaynana atışmaları şeklinde beliren maniler bence maniler içerisinde önemli bir yekûn tutmaktadır. Tarlada çalışan kişiler birbirlerini gayrete getirmek için yine maniler söyler.

Bütün bunlar da göstermektedir ki, mani Türk toplum hayatını yansıtan, onun unsurlarını işleyen bir edebî tür olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak söyleyeni belli olmamasından ötürü maniler giderek milletin ortak değerlerinden biri hâline gelmiştir. Bu hususta çalışmamızın ilerleyen kısımlarında gerekli bilgiler verilmiştir.

Maniler Türk milletinin şiirle kurduğu bağı gösteren tipik örneklerdir. Bunlarda doğaçlama ve duruma uygun olarak gelişen söyleyişler de göstermektedir ki, şiir söylemek milletimizin hasletlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bunlar basit birer şiir formu olarak görülebilir. Fakat bu toprakların yetiştirdiği şairlerin

özünde ve sözünde onların da tesirinin olduğunu zannediyorum. Manilere bir de bu gözle bakılması gerektiğini düşünüyorum.

Anadolu'da mani söyleme geleneğini sürdüren yerler vardır. Fakat bu şiir formunu sürdüren, mani atan kişiler hızla azalmaktadır.

Bu şiir formunun memleketimizin birçok yerinde zengin örneklerle öne çıktığı yapılan çalışmalarla da anlaşılmaktadır. Manileriyle dikkat çeken yerlerden birisi de Bolu'nun Dörtdivan ilçesidir.

Dörtdivan saklı zenginliği ve zengin kültürüyle dikkatimizi çeken yerlerden birisidir. Fakat o ölçüde bilhassa kültürel çalışmaların uzağında kalmış bir yerdir burası. Aslında Dörtdivan'ın kültür hususundaki gizli mirası bana Anadolu'nun hikâyesini hatırlatmaktadır. Asırlardır biriken kültürel miras yoğun göçler yüzünden, Anadolu'nun diğer köy, kasaba ve ilçelerinde de olduğu gibi iyice boşalan Dörtdivan'da da görünmez hâle gelmiş gibidir. Fakat ilgi ve biraz sevgiyle böyle yerlerdeki kültürel birikim ve zenginlik kendini sevenlerine açabilmektedir.

Biz, daha önce Dörtdivan Kültür Atlası adı altında bir çalışma hazırlamıştık. Bu kitapta Dörtdivan'ın tarihi, yetiştirdiği şahsiyetler, halk kültürü, halk takvimi, inanışlar yanında buranın atasözü ve deyimleri, manileri, ninnileri, sözlüğü ve daha nice zenginliği bir araya gelmişti. Aslında Dörtdivan kültürünü tespit etmede

bu kitap bizim için çok önemli bir başlangıç noktası ve merhale teşkil etti. Yaptığımız derlemeler ve çalışmalar Dörtdivan'da daha etraflı ve başka çalışmalara ihtiyaç olduğunu gösterdi. Böylece biz Dörtdivan Kültür Atlası'nın içindeki bazı bölümleri genişletmek suretiyle yeni çalışmalara başladık. Bu çalışmalardan ilki Dörtdivan Manileri olarak ortaya çıkmış oldu.

Bu küçük kitapla beraber Dörtdivan'ın kültürel zenginliklerinden birisi daha işlenmiş oldu. Çalışmalarımız sırasında Dörtdivan'da mani söyleme geleneğinin az da olsa hâlen canlı olarak devam ettiğini fark ettik. Bu maniler aynı zamanda ezgili olarak da söyleniyordu. İşin bu kısmı dikkatimizi çekti. Bu ezgili maniler Dörtdivan'da mani söyleme geleneğinin ne kadar köklü olduğunu göstermektedir.

Dörtdivan manilerinin genel özelliği Anadolu'nun diğer şehir ve köylerinde derlenen manilerde de görüldüğü üzere aşk, ayrılık, gurbet, acı, hasret gibi temaları işliyor olmasıdır. Bunlarda günlük hayatın bazı unsurları ve bazı olayların işlendiği de göze çarpar. Ayrıca Dörtdivan manilerinde halkın yaşanan olaylar karşısında sergilediği tavrın ve halk düşüncesinin bir resmini buluruz. Bu açıdan maniler yöre halkını tanımada bize yardımcı olabilecek türlerden ve zenginliklerden birisidir.

Çalışmalarımız esnasında fark ettiğimiz bir diğer husus da şu oldu:

Teknolojinin hâkim olmadığı dönemlerde doğup büyüyen yöredeki yaşlılar bu geleneği sürdürmede nispeten ısrarcıdır. Onlar sayesinde bu gelenek günümüze ulaşabilmiştir. Onların “nispeten ısrarcı” olduklarını söylemem, artık yaşlıların ve bu geleneği bilen kişilerin her geçen gün azalmasıdır. Onları gören ve manileri işiten gençler de bazen bu türün güzel örneklerini bizimle paylaşabilmektedir. Dörtdivan’da gençler arasında bu türün güzel örneklerini sergileyenler de vardır. Dolayısıyla mani söyleme geleneğinin hâlen belli ölçüde de olsa devam ediyor olması oldukça önemli ve sevindiricidir.

Kitabımız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde maniler ve Dörtdivan manileriyle ilgili ayrıntılı denebilecek bir inceleme yer almıştır. Burada birinci bölümde manilerin şekil, dil ve muhteva hususları üzerinde durulduktan sonra Dörtdivan manilerinin incelenmesine geçilmiştir.

İkinci bölümde Dörtdivan manilerinin metinlerine yer verilmiştir. Bunlar da kendi içinde on başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada diğer bazı çalışmalardan hareketle kendi koyduğumuz başlıkları esas aldık. Manilerle ilgili sınıflandırmalar birbirinden genel olarak ayrıdır. Bu konuda ortak bir temayülün yerleşmediği görülmektedir.

Bizim bu kitapta yer verdiğimiz başlıklar şöyledir:

Aileyle İlgili Maniler, Sosyal Hayatla İlgili Maniler, Sevda-Ayrılık-Hasret Manileri, Gelin-Kaynana Mani-

leri, Arkadaşlık-Dostluk Manileri, Şahıslarla İlgili Maniler, Atışma-Haberleşme Manileri, Dilek Manileri, Ramazan Manileri, Düşün Manileri.

Kitapta yer verilen manilerin tamamına yakını derlemelerden oluşmaktadır. Çok az bir kısmı ise Dörtdivan üzerine yapılan inceleme yazılarından bulunup alınmıştır. Bu hususta yararlandığımız kaynaklara “Kaynaklar” kısmında yer verilmiştir. Son olarak bu çalışmanın sonunda metinlerde geçen mahalli bazı kelimelerin anlamlarını içeren küçük bir sözlüğe yer verdik.

Mani derlemelerimiz esnasında tıpkı *Dörtdivan Kültür Atlası*'nın yazımı sırasında yaptığımız gibi sosyal medyanın imkânlarından da yararlanmaya çalıştık. Sosyal medya bu konuda bizlere büyük kolaylıklar sunduğu gibi kaynak kişilere erişememenin ve bu konudaki samimi gayret, maksat ve niyetlerimizi sergileyemememizin de sebebi olmuştur.

Bu konuda biz sosyal medya üzerinden şöyle bir duyuruda bulunmuştuk:

“Kıymetli Dörtdivanlılar. Herkese hayırlı Ramazanlar dilerim. Malumunuz olduğu üzere biz bu yıl içinde DİVANKAV ve Dörtdivan Belediyesi'nin destekleriyle Dörtdivan Kültür Atlası adıyla bir çalışma hazırladık. Bu çalışma Dörtdivan'ın kültürel zenginliğini görmemizi temin etti. Nasip olursa şimdi de Dörtdivan Manileri adı altında bir kültür hizmetini daha yerine getirmek istiyoruz. Lütfen bu husustaki birikimlerinizi bizimle paylaşın.

Kitabımız daha zengin bir muhteva ile gün yüzüne çıksın. Hayırlı günler dilerim, bu husustaki birikimlerini bizimle paylaşanlara şimdiden teşekkür ederim.”

Bu duyurunun sonucu olarak az da olsa elimize mani geçti ve bunlar bu kitap içerisindeki yerini aldı.

Manileri derleme sırasında bazı kişilerin yardımları oldu. Bu kişilerin isimlerini bir teşekkür borcu olarak burada anmamız gerekir. Kitabımızın basımına verdikleri destekten ötürü Dörtdivan Belediye Başkanı sayın Hamza Efe'ye teşekkür ederim. Dr. Fahri Eyeci bu kitabın yazılmasında bizleri teşvik etti. Kendilerine teşekkür ederim. Dörtdivan'a gönül vermiş kişilerden Fahri Kayaalp ile zaman zaman köyle-re gidip bu konuda araştırmalarda bulunduk. Ayrıca kendileri bu konuda bizim için derleme faaliyetlerinde bulundu. Kendilerine burada teşekkürlerimi sunuyorum. Çavuşlar Camii imam-hatibi İsmail Tezel hocam da bizim için bazı maniler derledi. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Bu kitapla Dörtdivan ve köylerinde belki yüzyıllardır devam eden ama kayıtlara geçmeyen bir zenginlik daha kitap hâline gelmiş oluyor. Dörtdivan kültürünü işleyen çalışmalarımızın inşallah devam edeceğini burada belirtmek isterim.

Yasin ŞEN
Dörtdivan/2021

İÇİNDEKİLER

SÖZBAŞI -----	5
---------------	---

1. BÖLÜM

MANİLER VE DÖRTDİVAN MANİLERİNE DÂİR ---7

1. Maniler -----	9
1.1. Manilerin Şekil ve Dil Özellikleri -----	16
1.2. Manilerin Konusu -----	21
2. Dörtdivan Manilerine Dâir -----	26
2.1. Dörtdivan Manilerinin Muhtevası ve Belge Değeri -	28
2.2. Dörtdivan Manileri Üzerine Çalışmalar -----	33
Sonuç -----	34
Kaynaklar -----	35
Kaynak Kişiler -----	37

2. BÖLÜM

DÖRTDİVAN MANİLERİ ----- 39

1. Aileyle İlgili Maniler -----	41
2. Sosyal Hayatla İlgili Maniler -----	43
3. Sevda-Ayrılık-Hasret Manileri -----	46
4. Gelin-Kaynana Manileri -----	73
5. Arkadaşlık-Dostluk Manileri -----	75
6. Şahıslarla İlgili Maniler -----	77
7. Atışma-Haberleşme Manileri -----	79
8. Dilek Manileri -----	81
9. Ramazan Manileri -----	84
10. Düğün Manileri -----	86

SÖZLÜK -----	88
--------------	----

1. BÖLÜM

MANİLER
VE
DÖRTDİVAN MANİLERİNE DÂİR

1. Maniler

Armudu taşlayalım

Dibinde kışlayalım

Kâğıt-kalem al yârim

Maniye başlayalım

(L. Sami Akalın, *Türk Manileri*)

Maniler, Anonim Halk Edebiyatı ürünlerindedir. Maniler, yüzyıllarca adeta bir gelenek oluşturmuş ve günümüze kadar gelmişlerdir. Bu sebeple onları Türk Edebiyatı'nın en yaygın ve en işlevsel edebî türlerinden birisi olarak kabul edebiliriz.

Manilerin özellikleri onların Türk Edebiyatının en küçük nazım şekillerinden biri olması ve muhtevasının çok geniş tutulabilmesiyle açıklanabilir.

Manilerin, edebiyat tarihimiz boyunca oldukça etkili bir form olduğunu Fuat Köprülü şöyle ifade ediyor: "*Halk edebiyatımızın en eski ve umumî şeklini teşkil eden yedi heceli ve dört mısra'dan meydana gelen şeklin, 'Kutadgu Bilig'den başlayarak klâsik edebiyatımız üzerinde de şiddetle tesirli olduğunu söylemiştik. Daha*

*'Kutadgu Bilig'de bu cins dörtlüklere 'ma'ni' ismi verildiğini görüyoruz...'*¹

Maniler genel olarak kadınlar tarafından söylenir. Bu maniler halk arasında “mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak” gibi ifadelerle anılır.²

1.1. Manilerin Şekil ve Dil Özellikleri

Maniler genelde 7'li ve 8'li heceden oluşurlar. Bu onları söyleyiş bakımından oldukça işlevsel bir tür hâline getirmektedir. Maniler düz maniler, kesikli maniler olmak üzere iki başlık altında değerlendirilir. Fakat bazı araştırmacılar manileri daha ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmaktadır. Bu araştırmacılardan Erman Artun manileri şu başlık altında vermektedir: düz mani, kesik mani, artık mani, deyiş.³

Bunlar içerisinde düz maniler oldukça yaygın bir söyleyiş alanına sahiptir. Manilerin en güzel örnekleri de muhtemelen bunlar içerisinde yer almaktadır. Şu maniler düz manilere örnektir:

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Bana zencir kâr etmez
Zülfün bağladı beni

¹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2009, s. 293-294.

² Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yay., 10. Baskı, Ankara 2017, s. 200.

³ Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2004, s. 111.

*

Gök güvercin olayım
 Gergefine konayım
 Avcı gelip vurursa
 Dizlerinde öleyim⁴

Görüldüğü üzere manilerde ilk iki mısra doldurmadır. Asıl söylenecek olanlar son iki mısradadır ifade edilirler. Manilerin kafiye düzeni aaxa şeklinde karşımıza çıkar. Bunlar düz mani olarak adlandırılır. Bunun yanı sıra farklı düzenlerde görülen maniler de vardır.

Maniler şekil özelliklerine göre isimler alır. Bunlardan birisi kesikli mani veya cinaslı mani diye bilinen mani türüdür. Bunlarda ses tekrarları öne çıkar. Dört mısradan daha uzun olan maniler ise artık maniler olarak isimlendirilir.

Cinaslı manilerin en bilinen örneklerinden birisi şudur:

Bağ bana
 Bahçe sana bağ bana
 Değme zincir kar etmez
 Zülfün teli bağ bana!⁵

Maniler bazen kalıp ifadelerle başlayabilmektedir. Azerbaycan manilerinde bu husus daha belirgin ola-

⁴ Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yay., 10. Baskı, Ankara 2017, s. 200.

⁵ Şükrü Elçin, "Maniler Üzerine", *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 326.

rak karşımıza çıkar. Bunlarda “ezizim, men aşigem” gibi kalıp ifadeler dikkati çeker. Aşağıdaki örneklerde bunu görmek mümkündür:

Ezizim, bağda ara,
 Bülbülü bağda ara,
 Bağbanın könlü olsa
 Ne gelib bağda nara
 Ezizim, bağda dara,
 Zülfünü bağda dara
 Bülbülü gülden ötrü
 Çekdiler bağda dara⁶

Maniler kafiye ve redif açısından genel olarak sağlam örgülü şiirlerdir. Bunların bazılarında adeta bir kafiye hüneri gösterircesine oldukça güçlü bir söyleyiş yakalayanları da vardır. Aşağıda yer verdiğimiz manide “bedir, kadir, sabır” kelimelerinde görülen tam kafiyenin yanı sıra “Allah” lafzı redif olarak yer almıştır:

Ay doğar bedir Allah
 Her işe kadir Allah
 Ya yarime insaf ver
 Ya bana sabır Allah

Maniler, çeşitli Türk coğrafyalarında farklı isimlerle karşımıza çıkar. Azerbaycan’da maniler bayati, Irak Türkleri arasında hoyrat olarak bilinir.

⁶ Ehliman Ahundov (Derleyip Düzenleyen), *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, Türk Çeviri Yazısına Akt. Semih Tezcan, TDK Yay., Ankara 2018, s. 145.

Maniler, yöresine göre âşıklar veya başka kişilerce ezgili olarak okunabilmektedir. Bunun yanı sıra maniler mecmua ve cönk gibi yazılı kaynaklarda ve halk hikayeleriyle mektuplarda karşımıza çıkan bir edebî türdür.⁷ Bu da onların kültürümüzde ne kadar yaygın olduğunu ve sevildiğini göstermektedir.

Kültürümüzde yaygın olarak karşımıza çıkan bir mani türü de Ramazan manileridir. Ramazan'da bu tür maniler, davulcuların davullarına eşlik ederler.

Manilerin dili halk lisanıdır. Dolayısıyla genel olarak oldukça sade bir dille söylenirler. Manilerin söylendiği çevrenin onların lisanı üzerinde herhalde kuvvetli bir etkisi vardır. Özellikle şehirlere ve medrese çevrelerine yakınlaştıkça mani söyleyenlerin ürünlerinde Divan şiirinin etkilerinin görüldüğü anlaşılmaktadır.⁸

Kanaatimce bunu bir etkilenme saymak yerine bir milletin farklı kültür çevrelerinde yetişen fertlerinin ortak edebî dili ve bunun bir yansıması olarak kabul etmek daha yerinde olur. Yani türkülerle gazellerin, tuyuğlarla manilerin bir yerde buluşmaları ve ortak semboller üzerinden müşterek bir dil geliştirmelerinden daha doğal ne olabilir! Fakat yıllardan beri Halk

⁷ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 282.

⁸ Geniş bilgi için bkz.: Amil Çelebioğlu, "Mânilerle Divan Şiirinde Ortak Hususiyetler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 725-737.

edebiyatı ve Divan edebiyatı diye birbirinden çok bağımsız iki Türk Edebiyatı başlığı varmış gibi sunî, yüzeysel bir gündemimiz var. Bu durum araştırmacıları bu haksız sınıflandırmaya bir itirazda bulunmaya, konu üzerine makaleler ve kitaplar neşretmeye sevk etti. Bu araştırmacılarda birisi de Prof. Dr. Cemal Kurnaz'dır. Cemal Kurnaz'ın *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri* çalışması on yıllardan beri bu husustaki önemini korumaktadır. Kitabın içinde yer alan makalelerden biri de "Anonim Halk Şiirinde Divan Şiiri Etkisi" adını taşımaktadır. Cemal Kurnaz bu yazısında bazı manilerin klasik kültürümüzü yansıtan örneklerine de temasta bulunuyor. Bu mani örneklerinden birisi şöyledir:

Âdile'm der şahmerdan
 Ya şahmeran ya yılan
 Zülûf müdür tel midir
 O gerdana yayılan⁹

Yukarıda manilerin 7'li ve 8'li hece ölçüsüyle yazıldıklarından söz edilmişti. Türk Edebiyatında bunun yanında aruz vezniyle yazılan maniler de bulunmaktadır. Söz gelimi Erzurumlu İbrahim Hakkı hazretlerinin divanında bulunan maniler bu cümledendir. İbrahim Hakkı hazretlerinin divanında on beş kadar

⁹ Cemal Kurnaz, "Anonim Halk Şiirinde Divan Şiiri Etkisi", *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*, Gazi Kitabevi Yay., Ankara 2005, s. 199.

mani yer alır. Bunlar “Müfredât” başlığını taşıdıkları için pek fazla dikkat çekmemişlerdir. Fakat Amil Çelebioğlu hocamızın tespitlerine göre yazma nüshalarda bu maniler “fi’l-ma’niyyât” ve bu başlık altındaki maniler de tek tek “ma’ni” başlığını taşımaktadır. Bunların en dikkat çeken özelliği yukarıda da ifade edildiği üzere aruz ölçüsüyle yazılmış olmalarıdır.¹⁰ Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın manilerinden bir örnek şöyledir:

Dil sevdi o cânânı
 Ah bulsa bu can anı
 Seyr eylese ol yüzden
 Hüsn ü dil ü can anı¹¹

1.2. Manilerin Konusu

Bilindiği gibi maniler Anonim Halk Edebiyatı içerisinde değerlendirilen şiir formlarıdır. Bunların işlevsel bir form olmaları dikkati çeker. Halk arasında yeri ve zamanı geldiğinde, içinde bulunulan duruma uygun olarak maniler söylenir. Birbirini seven gençler maniler söyleyerek sevdalarını dile getirir. Ramazan ayında sahur vaktinde insanları uyandırmak için Ramazan davulcuları maniler söyler. Gelin kaynana atışmaları şeklinde karşımıza çıkan maniler maniler içerisinde oldukça dikkat çekmektedir. Tarlalarda ça-

¹⁰ Amil Çelebioğlu, “Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Mânileri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 739.

¹¹ Amil Çelebioğlu, a.g.m., s. 741.

lışan kişiler birbirlerini gayrete getirmek, birbirlerine şevk vermek için mani söyler. Bütün bunlar da göstermektedir ki, mani Türk toplum hayatını yansıtan, onun unsurlarını işleyen bir edebî tür olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak söyleyeni belli olmamasından ötürü maniler giderek milletin ortak eserlerinden biri hâline gelmiştir.

Bilindiği gibi manilerin ilk iki mısraı genel olarak doldurma mısralardır. Bu mısralardaki konu çeşitliliği çok fazladır. Manilerin bu yönüyle ilgili L. Sami Akalın'ın şu tespitleri çok yerindedir: "*Gökteki bulut, ağaçtaki yaprak, daldaki gül, saksıdaki karanfil, raftaki sini, küpteki bulgur, kulaktaki küpe, parmaktaki yüzük, denizdeki kayık, deredeki balık... mâni yakıştırırken sözbaşı olur. Bu ve benzeri bir sözle başlanır ama, sözün sonu ille bununla ilgili olmak zorunda değildir; maniyi yakıştıran içindekini anlatır. Manilerin çoğu döner-dolaşır sevgiliye ulaşır.*"¹²

Yaşanan yer ve zaman manilerin muhtevası üzerinde oldukça belirgin etkiler göstermektedir. Kanaatimizce halk yaşayışını ve sosyal hareketleri en iyi yansıtan edebî türlerden birisi manilerdir. Bunu Türk kültürü üzerinde özellikle yılın bazı dönemleri ve zaman dilimleri üzerinde yazılan manilerde izlemek mümkündür.

¹² L. Sami Akalın, *Türk Manileri 1*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul 1972, s. I.

Yukarıda da kısmen işaret edildiği gibi kültürümüzde manilerin en etkili olduğu zamanlardan birisi Ramazan ayıdır. Ramazan ayında söylenen maniler Türk kültürünün bu husustaki zengin bir yönünü teşkil etmektedir. Bu hususta yazıları ve bir kitabı da bulunan rahmetli Âmil Çelebioğlu hocamız şunları söylüyor:

*“Kültür ve edebiyatımızda ramazan denilince ilk önce ramazan manileri, daha sonra ramazan ilâhileri ve Dîvan şiirindeki ramazaniyeler akla gelir. Bunlardan bilhassa ramazan manileri, aynı zamanda dünki sosyal hayatımızı yansıtan bir ayna, hatta bugün için yer yer belge hususiyeti taşıyan zengin bir kaynak durumundadır denebilir. Ramazan’ın başlangıcından sonuna kadar iftarda, sahurda okunan daha doğrusu iftar bilhassa sahur vaktini haber vermek, uyuyanları uyandırmak için okunan manilerin konusu, zengin olduğu kadar bir hayli de değişiktir.”*¹³

Amil Çelebioğlu, yazısının devamında daha sonra Ramazan manilerinden örnekler vererek konunun Türk Edebiyatı içindeki zenginliğini ele alıyor. Bu yazıdan seçtiğimiz birkaç mani örneği şöyledir:

Geldi mâh-ı ramazanım
Şâd olup sevindi canım
Ramazan-ı şerîfiniz
Mübarek olsun sultanım

¹³ Amil Çelebioğlu, “Kültür ve Edebiyatımızda Ramazan Manileri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 743-748.

*

Bu gece ay gördüler
Yüzlerin yere sürdüler
Donandı kandiller ile
Camiler ziynet buldular

*

Akşam ezanı dinlemek
Sahur vakti yemek yemek
Ramazan'a mahsus şeydir
Gece davulcu söylemek¹⁴

Burada yazılarından istifade ederek konuyu biraz daha zenginleştirmeye çalıştığımız Âmil Çelebioğlu hocanın Ramazannâme isimli bir de çalışması vardır. Yazma bir eserde yer alan Ramazan manilerini ihtiva eden bu çalışma, Ramazan manileri üzerine bilebildiğim kadarıyla en hacimli ve önemli çalışma durumundadır.¹⁵

Manilerin konuları çeşitlidir. Bazen savaşlar da manilerde söz konusu edilmektedir. Anadolu yıllar yılı savaşlarla kan kaybetmiş, bu husus edebî ürünlere de büyük ölçüde yansımıştır. Aşağıdaki mani “İngiliz kavgası” diye anılan 1. Dünya Savaşı için söylenmiş olmalıdır.

¹⁴ Amil Çelebioğlu, a.g.m., s. 743.

¹⁵ Bkz.: Amil Çelebioğlu, *Ramazannâme*, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul (Tarihsiz).

Denizin dalgasına
 Yapıştım halkasına
 Ben yârimi yolladım
 İngiliz kavgasına

Türk Edebiyatında muhteva ile ilgili en önemli meselelerden biri bazı edebî dönemlerin ve türlerin belli başlı kavramlarla ifade edilmesindeki ısrardır. Bunlardan birisi de “lâ-dinî” kavramıdır. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinde manileri “Halk Şiirinin Lâdinî Şekilleri” arasında değerlendiriyor.¹⁶ Bence Ramazan manileri bu sınıflandırmada yer alan “lâdinî” ifadesini boşa çıkarıyor. Aslında bu sıfatla anılan türler ve dönemler incelendiğinde bu hükmün tashihe ne kadar muhtaç olduğunu fark etmek hiç de zor değildir.

¹⁶ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2009, s. 293.

2. Dörtdivan Manilerine Dâir

Bu çalışmanın konusu olan Dörtdivan manileri, Dörtdivan'ın büyük ölçüde eski dönemlerdeki sosyal hayatının yansımalarıyla oluşmuştur. Bunların önemli kısmının kaybolduğu, mani söyleme geleneğinin sosyal hayat içerisinde giderek çekildiği görülmektedir. Bu küçük kitapla beraber derlenebilen maniler, Dörtdivan'ın bu konudaki zenginliğine işaret etmektedir. Fakat şunu da ifade edelim ki, örnek manileri daha da zengin kılma çabamız çoğu kere boşa çıkmıştır. Çünkü Dörtdivan yoğun göç veren ve nüfusunun büyük kısmı ilçe dışında yaşayan bir yerdir. Aynı zamanda bu örnekleri bulabileceğimiz yaşlıların giderek azalması da derleme sırasında daha zengin ve çeşitli örneklerle ulaşmamızı zorlaştırmıştır. Buna rağmen elde edilen Dörtdivan manilerinin, ilçenin bu konudaki zenginliğine ışık tutabileceği kanaatindeyiz.

Derlemeler sırasında Dörtdivan'da mani söyleme geleneğinin kısmen bile olsa hâlen canlı olarak devam ettiğini fark ettik. Bu maniler aynı zamanda ezgili olarak da söyleniyordu. İşin bu kısmı bizim oldukça dikkatimizi çekti. Bu ezgili maniler Dörtdivan'da bir zamanlar mani söyleme geleneğinin ne kadar köklü ve yaygın olduğunu da göstermektedir.

Dörtdivan manilerinin genel özelliği aşk, ayrılık, gurbet, acı, hasret gibi temaları işliyor olmasıdır. Bunlarda günlük hayatın bazı unsurları, günlük olay-

lar da göze çarpar. Ayrıca Dörtdivan manilerinde halkın yaşanan olaylar karşısında sergilediği tavrın ve düşüncelerinin bir resmini buluruz. Bu açıdan maniler yöre halkını tanımada bize yardımcı olabilecek türlerden birisidir.

Çalışmalarımız esnasında fark ettiğimiz bir diğer husus da şu oldu:

Teknolojinin öne çıkmadığı zamanlarda doğmuş olan yöredeki yaşlı insanlar bu geleneği sürdürmede biraz ısrarcıdır. Biraz demem, artık yaşlıların ve bu geleneği bilen kişilerin her geçen gün bu yörede azalmasıdır.

Dörtdivan manilerinin genel özelliklerinden birisi yukarıda da ifade edildiği üzere bunların ezgili olarak okunmalarıdır. Genelde belirli formlarda karşımıza çıkan bu manilerin ezgili olarak okunmaları bunların unutulmasının önüne geçmiş ve hafızalarda daha kolay bir şekilde yer edinmelerine imkân tanımıştır. Bunun Türk kültüründe daha önceleri de böyle olduğu Rıza Tevfik'in bir makalesinden anlaşılmaktadır. Rıza Tevfik bu konuda şöyle der: "*Mânilerin kendilerine has besteleri vardır ve behemehal, cinas teşkil edecek olan kafiyeli kelimenin son kısmı evvelâ zikir ve tayin edilir...*"¹⁷

¹⁷ Abdullah Uçman (Haz.), *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 348.

2.1. Dörtdivan Manilerinin Muhtevası ve Belge Değeri

Dörtdivan manilerinin muhtevası doğal olarak Anadolu'nun farklı yerlerinde derlenen manilerle ortaklık gösterir. Bu muhteva unsurlarından bazıları şöyledir:

Sosyal hayatın önemli bir göstergesi de düğünlerdir. Zengin ve fakir arasındaki ayrımı gösteren düğünler bir Dörtdivan manisine şöyle konu olur.

Armudun dilimleri
Caminin kilimleri
Her yerde belli olur
Zengin gelinleri

Dörtdivan'ın etrafını çevreleyen ve halk kültürünün yaşatılması için oldukça müsait bir zemin olan yaylalar manilerde de kendine yer bulur. Aşağıdaki maninin doldurma mısralarının ilkinde yayla yolunun yâr yolu olduğu ifade edilmektedir:

Yayla yolu yar yolu
Alayın içi dolu
Gidin bakın yârime
Eli koynunda duru

Dörtdivan manilerinde birbirini sevenlerin eskiden nasıl haberleştiklerine dâir bazı işaretler vardır. Aşağıdaki mani bunu örnelemektedir:

Mektup yazarsan yârim
Koy kibrit kutusuna
Bizim oradan geçerken
At bahçe kapısına

Dörtdivan manilerinin dikkat çeken yanlarından birisi bunların bazılarının belgesel bir değere sahip olmasıdır. Bu manilerin bir kısmında ne zaman söylendiklerini tahmin etmek kolaylaşmaktadır. Söz gelimi askere gidenler için söylenen şu manide yârin 44'lü yani 1944 doğumlu olduğu ifade edilmektedir. Buna göre bu mani 1964 yılı civarında söylenmiş olmalıdır:

Kara tren gay da gel
Askerleri say da gel
Benim yârim kırk dörtlü
Guy treni al da gel

Düğünlerde söylenen şu manide ise kızın, evindeki son gecesinde annesiyle beraber uyuması söz konusu edilmektedir:

Kınayı getir anam
Parmağın batır anam
Bu akşam misafirim
Koynunda yatır anam

Dörtdivan'da tarım daha çok motorlu araçlar üzerinden sürdürülmeye başlanınca traktörler de bu ova da daha yaygın bir kullanıma erişmiştir. Aşağıdaki mani yüksek ihtimalle böyle dönemin başında söylenmiştir:

Motor geliyor motor
Jonderedir jondere
Ben yâre haber saldım
Cevabını göndere

Dörtdivan manilerinde bazen vasıtaların da söz konusu edildiğini görmekteyiz. Aşağıdaki mani taksiyi ve muhtemelen Dörtdivan'a yolcu taşıyan minibüslerden birini söz konusu eder:

Taksi geliyor taksi
Ekinin arasından
Benim yâr el ediyo
Dörtdivan arabasından

Şu mani de şoförlük mesleğine dâir halk görüşünü yansıtıyor olmalı:

Taksi geliyor taksi
Arkası muşambalı
Varın kızlar şoföre
Yan gelip yaşlanmalı

Aşağıdaki mani de aslında bir bakıma Dörtdivan'da işin gücün pek olmadığı zamanlarda erkeklerin genel olarak yaşam tarzını yansıtmaktadır:

Küresteki tavuklar
Beyaz beyaz yumurtlar
Dörtdivan'ın erkekleri
Çay içerken uyuklar

Dörtdivan'da konuşmalarda birinci tekil şahıs eki olan “m” yerine “n” harfinin kullanıldığı görülür. Bilindiği gibi bu durum 16. Yüzyıl ortalarına kadar Türkçemizde sık görülen bir durumdur. Aşağıdaki Dörtdivan manisinin son dizisinde böyle bir durum göze çarpmaktadır.

Mandaları Karaman
Kaybolursam araman
Ben bir esnaf kızımı
Memurlara varaman

Şu manide de benzer bir durum vardır:

Gara goyun güderin
Dere boyu giderin
Arkadaşım gız olsa
Beş yüz davar güderin

Yine Dörtdivan'ın ağız özelliğinden biri olarak şahıs eklerinde sondaki "r"ler düşer. Böyle durumlarda ünlü harfler uzatılarak söylenir. Aşağıdaki manide böyle bir durum görülmektedir:

İki tahta çaktıla
Arasından baktıla
On beşime girmeden
Bana nişan daktıla

Şu manide de benzer bir durum görülmektedir:

Uzun köprü kumudu
Dibindeki su mudu
A benim nazlı yârim
Son cevabın bu mudu

Görüldüğü üzere bu manilerde Dörtdivan'ın ağız özellikleri öne çıkmaktadır. Aşağıya kaydedeceğimiz şu manide de bunlar daha toplu olarak görülmektedir:

Köprü yaptım huzardan
 Yâr geliya bazardan
 Yar yalunuz gelmesün
 Çatladula nazardan

Dörtdivan'da önceden yaygın olan yakı yakma geleneğinin de bir manide söz konusu edildiğini görüyoruz. Yakı, türküyle hemen hemen aynı anlamda kullanılmakla beraber küçük bir farkı vardır. O da bu türden ezgilerde hiciv yönünün biraz ağır basmasıdır. Yörede yaptığımız derlemeler sırasında bunların varlığını fark etmekle beraber ne yazık ki, net bir örneğe ulaşamadık. Dörtdivan'da yakı yakma geleneği uzun zamanlar boyunca yaşamış maalesef günümüzde kaybolmuştur. Aşağıdaki mani bu geleneğe işaret etmektedir:

Ak tabakta Pakize
 Vallahi varmam size
 Eğer size varırsam
 Yakı yakarlar bize

Dörtdivan'ın pazarı cuma günleri kurulur. İlçe merkezine "Cumayeri" denir. Bu günlerde ilçe merkezi kalabalık olur. Önceleri bu cuma günlerinin daha kalabalık olduğu tahmin edilebilir. Aşağıdaki mani Dörtdivan'ın bu günlerine işaret etmektedir:

Cumadan üzüm aldım
 Sapını uzun aldım
 Çok söyleme gayınna
 Oğlundan izin aldım

2.2. Dörtdivan Manileri Üzerine Çalışmalar

Dörtdivan manileriyle ilgili herhangi bir tez veya kitap çalışması mevcut değildir. Bu hususta Dörtdivan Dünyası'nda tarafımızdan birkaç yazı yayınlandı ve Dörtdivan Manileri ilk olarak bu şekilde tespit edilmiş oldu (bkz: Kaynaklar). Ayrıca Dörtdivan düğünleriyle ilgili gerek daha önce Hıdır Boz tarafından kaleme alınan gerekse tarafımızdan yazılan yazılarda düğünlerde söylenen bazı manilere yer verilmiştir. Böylece kısmen de olsa Dörtdivan manileri birkaç mecrada yayınlanmıştır. Fakat bu konuda daha kapsayıcı bir çalışma Dörtdivan Kültür Atlası adlı kitabımızın bir bölümü olarak neşredilmiştir. Dörtdivan manilerinin yüz otuz beş adedi Dörtdivan Kültür Atlası'nda yer aldı. Esasında bu derlemeler Dörtdivan Manileri adlı bu çalışmamızın başlangıç noktasını teşkil etti. Daha sonra bizler bu konudaki çalışmalarımıza zaman zaman devam ettik. Yaklaşık yüz adet daha mani bu sırada derlenmiş oldu ve bunlar bir kitap şeklinde düzenlendi. Elinizdeki çalışma da bu şekilde ortaya çıkmış oldu.

Dörtdivan'da zaman içinde mani söyleme geleneğinin teşekkül etmiş olması, bize bu konuda hatırı sayılır bir birikimin ve zenginliğin olduğunu düşündürmektedir. Fakat bunların bir kısmı artık kaybolmuş durumdadır. Yaptığımız çalışmalarla biz bu zen-

ginliği tespit etmeye ve ileride bu konuda çalışma yapacaklara malzeme sunmaya çalıştık.

Sonuç

Maniler asırlardır halk kültürünün önemli bir unsuru olmuş, muhtevaları ve söylenişleri ile Türk halk yaşayışının ve düşüncesinin anlaşılmasına yönelik önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Maniler rahat söylenebilen ve duruma uygun olarak ortaya çıkan küçük şiir formlarıdır. Bunlar anlatılmak isteneni etkili bir şekilde muhataba ileten ifade şekilleri olarak da görülebilir. Bu sebeple edebî kudretlerinden ziyade işlevsel oluşlarıyla öne çıkarlar. Onların hâlen yaşamasında bizce bu yönleri etkili olmuştur.

Manilerin bir diğer yönü onların ortaya çıktıkları mekanlarla ilgilidir. Maniler her şeyden evvel ortaya çıktıkları zamanın ve mekânın ürünüdür. Hemen her yerde ve Anadolu'nun dört bir köşesinde bunlar çok sevilen edebî türlerden biri olma özelliğini korumaktadırlar. Bu yerlerden birisi de Dörtdivan'dır. Dörtdivan'da kısmen devam ettiğini fark ettiğimiz bir mani söyleme geleneği vardır. Bu maniler genel olarak kadınlar arasında söylenmektedirler. Bunlar çoğunlukla düz mani dediğimiz bir formda karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünler daha çok düğün, sevda, gelin-kaynana konularıyla ilgilidir. Çok az mani de sosyal hayat ve Ramazan kültürüyle ilgilidir.

Bunlarda doğal olarak bazı yöresel söyleyiş özellikleri dikkati çeker. Fakat bu söyleyiş özellikleri giderek kaybolmuştur. Çok az manide Dörtdivan'ın yöresel söyleyiş özelliği görülebilmektedir. Bir de muhtemelen geçmişte Dörtdivan manilerinin daha mükemmel ve daha seçkin örnekleri mevcuttu. Fakat bunların zaman içinde kaybolduğunu tahmin etmekteyiz. Günümüze ulaşan örneklerinde bazı vezin aksaklıkları ve kafiye kusurları göze çarpmaktadır. Fakat bunlar da çok fazla değildir.

Sonuç olarak bu çalışmayla Dörtdivan'ın bir zenginliği olduğunu düşündüğümüz “Dörtdivan Manileri” bir araya gelmiş bulunmaktadır. Bu tür çalışmaların, bu toprakların kültürel zenginliğini yansıtan başka çalışmalarla devam etmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- Abdullah Uçman (Haz.), *Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı İle İlgili Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.
- Abdurrahman Güzel-Ali Torun, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Akçağ Yay., 10. Baskı, Ankara 2017.
- Amil Çelebioğlu, “Erzurumlu İbrahim Hakki'nın Mânileri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 739-741.
- Amil Çelebioğlu, “Kültür ve Edebiyatımızda Ramazan Manileri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 743-748.

- Amil Çelebioğlu, “Mânilerle Divan Şiirinde Ortak Hususiyetler”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul 1998, s. 725-737.
- Amil Çelebioğlu, *Ramazannâme*, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul (Tarihsiz).
- Cemal Kurnaz, “Anonim Halk Şiirinde Divan Şiiri Etkisi”, *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Gazi Kitabevi Yay., Ankara 2005, s. 195-206.
- Ehliman Ahundov (Derleyip Düzenleyen), *Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri*, Türk Çeviri Yazısına Akt. Semih Tezcan, TDK Yay., Ankara 2018.
- Erman Artun, *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kitabevi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2004.
- Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, Ankara 2009.
- Hıdır Boz, “Dörtdivan’da Evlenme Olayı ve Aşamaları-III”, *DİVANDER Bülteni*, Y. 3, S. 4, Haziran 1999, s. 18.
- L. Sami Akalın, *Türk Manileri 1*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul 1972.
- L. Sami Akalın, *Türk Manileri 2*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul 1972.
- Şükrü Elçin, “Maniler Üzerine”, *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.
- Tülay Uğuzman Er, *Dörtdivan Kasabasının Sosyal ve Kültürel Araştırması*, Ankara 2000.
- Yasin Şen, *Dörtdivan Kültür Atlası*, Tunçay Yayınları, Ankara 2021.

Yasin Şen, “Dörtdivan Manileri-I”, *Dörtdivan Dünyası*, 20 Şubat 2021.

Yasin Şen, “Dörtdivan Manileri-II”, *Dörtdivan Dünyası*, 22 Şubat 2021.

Yasin Şen, “Dörtdivan Manileri-III”, *Dörtdivan Dünyası*, 24 Şubat 2021.

Yasin Şen, “Dörtdivan Düğünlerinde Nagıl, Maniler ve Türküler”, *Dörtdivan Dünyası*, 28 Ocak 2021.

Kaynak Kişiler

Seher Cubuloğlu, Bucakkınık Köyü, Evhanımı, Yaş: 80 dolaylarında.

Seher Fidan, d. 1943, Tahsili yok. Dörtdivan Kurucaköy’de ikamet ediyor.

Hasan Vural, Yaş: 58, D. 1962, Emekli Memur, Doğan-cılar Köyü’nde ikamet ediyor.

Arif Çetinkaya, Yaş: 57, D. 1963. İlkokul Mezunu Orman İşletme İşçisi, Yalacık Köyü.

Tevhide Bulut, Yukarı Sayık köyü

Sema Gücükoğlu, Yukarı Sayık köyü

2. BÖLÜM

DÖRTDİVAN MANİLERİ

1. Aileyle İlgili Maniler

Ana başta tac imiş
Her der ilaç imiş
Bir evlat pir olsa da
Anaya muhtaç imiş

*

Kara çalı gül attı
Dibinde yılan yattı
Kör olasıca babam
Beni gurbete attı

*

Minarede bir kuş var
Kanaında gümüş var
Eniştemin cebinde
Türlü türlü yemiş var

*

Duvarda böcek gezer
Annem kendini üzer
Üzme anne kendini
Damadın bizden güzel

*

Ey fırtına fırtına
Bin dedeğin sırtına
Deden seni götürür
Tötür tötür öttürür

*

İki çanak yımırta
Ben istemem gaynata
Gaynatanın dilleri
Atladur gelinleri

*

Hedi gidem yaylaya
Yayla gapanlarına
Gız ben seni vercin
Davar çobanlarına

*

Kekliğidim vurdular
Kanadımı kırdılar
Daha ben neyidim ki
Anamdan ayırdılar

*

Anam desem anam yok
Babam desem babam yok
Kaldım gurbet ellerde
Bir yudum su veren yok

2. Sosyal Hayatla İlgili Maniler

Armudun dilimleri
Caminin kilimleri
Her yerde bell'olur
Zenginin gelinleri
*

Kümeşteki tavuklar
Beyaz beyaz yumurtlar
Dörtdivan'ın erkekleri
Çay içerken uyuklar
*

Mandaları Karaman
Kaybolursam araman
Ben bir esnaf kızımı
Memurlara varaman
*

Hey dayı gara dayı
Sakalını dara dayı
Gocağrı gayıp gitmiş
Çıra yak da ara dayı
*

Ak taşı kaldır da gel
Yılanı öldür de gel
Beni çok seviyorsan
Cüzdanı doldur da gel
*

Hamsi koydum tavaya
Çıktım gittim oynamaya
Geldim baktım hamsi yok
Başladım ağlamaya

*

Allah'ımın emriyle
Peygamber'in kavliyle
Dünya böyle kurulmuş
El kızı el oğluyla

*

Taksi geliyor taksi
Arkası muşambalı
Varın kızlar şoföre
Yan gelip yaşlanmalı

*

Dut ağacını oyarlar
İçine mani koyarlar
Ağlama tonton ağlama
Şimdi kulağını burarlar

*

Motor almış seksene
Bin üstüne gezsene
Motor güzeldir amma
Bak üstündeki serseme

*

Geven manisi

Geven gibi köklü olsun
Hayırlı olsun kutlu olsun
Dört oğlunla dört kızın olsun
Hayırlı olsun kutlu olsun

3. Sevda-Ayrılık-Hasret Manileri

Hendek hendek atlasın
Hendek dibi boylasın
Sana nazar salanlar
Hotur hotur hotlasın
*

Çeşme önünde yârim
Boduç mu dolduruyon
Söz verdin de gelmedin
Çocuk mu kandırıyon
*

Entarimin yakası
Yıkarım buruşmuyor
O yârin resmi bende
Gülüyor konuşmuyor
*

Bizim köyün camisi
Yanıyor minaresi
Anne sevdiğim ölmüş
Geliyor cenazesi
*

Dağlarda hayladım durdum
Atım terledi durdum
Karşıdan gelen esmer
Beni ciğerden vurdun
*

Dağda keçi yayılır
Boynuzları sayılır
Ali Hatçe'yi görse
Sevincinden bayılır

*

Kalenin ardı mersin
Beklerim yârim gelsin
Beklemekten usandım
Allah belanı versin

*

İnci buldum dizi ile
Kimler görmüş gözü ile
Ben yârimden ayrılmam
Üç beş adam sözü ile

*

Dağların ardı kara
Gidiyom atla yâre
Ben yârimi almadan
Girmem kara toprağa

*

Sergüde telli tarak
Selam yollasak çok ırak
İlkin düz idük amma
Şimdi yıldızdan ırak

*

Karşıda durma oğlan
Bıyığın burma oğlan
Beni sana vermezler
Yalvarıp durma oğlan

*

Şu caminin taşları
Armudun ağaçları
Bugün ben yâri gördüm
Kıvrım kıvrım saçları

*

Dozer geliyor dozer
Yolları eze eze
Benim sevdiğim oğlan
Kadir İnanır'a benze

*

Kılıçlar'ın yazları
Kurcaköy'ün kazları
Ah ne yosma gezer
Doğancılar kızları

*

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar

*

Armudu işledim
Sapını gümüşledim
Ben yarimin ismini
Mendilime işledim

*

Bahçelerde saz olur
Gül açılır yaz olur
Ben yârime gül demem
Gülün ömrü az olur

*

Bahçede kara çalı
Kararıp durma çalı
Beni sana vermezler
Git şurdan sıracalı

*

Karanfilim budama
Safa geldin odama
Hakikatli yâr isen
Düğür gönder babama

*

Aya baktım ay ayaz
Kıza baktım kız beyaz
Keseye baktım para az
Bu kız bana yaramaz

*

Bir dalda iki elma
Birin al birin alma
Alnına yazılmışım
İster al ister alma

*

Maydanoz demet demet
Yarimin adı Mehmet
Mehmet benim olursa
Cehennem olur cennet

*

Mavi yazma bağlama
Ben giderken ağlama
Ben buralı değilim
Bana gönül bağlama

*

Bahçelerde pırasa
Dallarına kar yağsa
Kızlar kocasız kalsa
Oğlanlara yalvarsa

*

Bahçelerde kereviz
Biz kereviz yemeyiz
Bize Bolulu derler
Biz güzeli severiz

*

Masa üstünde pekmez
O pekmez bana yetmez
Senin aldığıın maaş
Benim süsüme yetmez
*

Masa üstünde vişne
İşle ablacım işle
Şimdi burdan geçecek
Yakışıklı enişte
*

Motor geliyor motor
Jonderedir jondere
Ben yâre haber saldım
Cevabını göndere
*

Seviyorum ama kimi
En tatlı birisini
Nasıl anlatsam sana
İlk harfine baksana
*

Ocak başında kaldım
İnce fikirlere daldım
Kapı tık tık edince
Sevdiğim geldi sandım
*

Kara tren ak tren
Askerleri say tren
Benim yârim kırk beşli
Postasıyla say tren
*

Eteğimin pilesini
Yandadır eklemesi
Tak bir nişan yüzüğü
Kolaydır beklemesi
*

Hoca geliyor hoca
Tütüyor bizim baca
Beni küçük saymayın
Ben de isterim koca
*

Kaya başında geyük
Ayşe'nin ağzı büyük
Ayşe'yi alcam emme
Ağzı burnundan büyük
*

Mektup yazdım garadan
Dağlar kalksın aradan
En kısa zamanlarda
Gavuşdursun Yaradan
*

Şu derenin alucu
Gınalı parmak ucu
Sevilmedik kızların
Kabul olmaz orucu
*

Dere yolu düz gider
Bir kınalı kız gider
O kız yolun şaşırılmış
İnşallah bize gider
*

Şu derenin inciri
Saatimin zinciri
Dün akşam nerdeydin
Koynumun güvercini
*

Cebinde çakısı var
Lavanta kokusu var
Açtım baktım yorganı
Ne de güzel uykusu var
*

Köprünün altı fiş fiş
Oğlan tespihin düşmüş
Ben sağ varurum emme
Ablaların ötüşmüş
*

Arabam taşa geldi
Bolu'ya paşa geldi
Ben aşıklık çekerken
Ellere şaka geldi

*

Küместeki tavuklar
Gıt gıt diye gıdıklar
Düğer'in oğlanları
Kız derdine uyuklar

*

Ekmek idim tuz oldum
Tuz idim şeker oldum
Ben zalim yâr yüzünden
Nasıl bir insan oldum

*

Oy içine içine
Varmam kırın ...
Allah yazımı yazsın
Dörtdivan'ın içine

*

Çamaşur serdüm sicime
Güvenme el ...
Yâr yenile evlenmiş
Pek gidiyor gücüme

*

Gara biber dibekte
Bir yâr sevdim gurbette
Sağ olsun da sallansın
Gelir bir gün elbette

*

Evleri yama yerde
Camları beyaz perde
Gitme yârim burdan
Ben düştüm gara derde

*

Soğan goydum sepete
Yâr oturur tepede
Bir yâr sevdim yenile
Şan verdi memlekete

*

Pekette arı gördüm
Ben bugün yâri gördüm
Keşke görmez olaydım
Benzini sarı gördüm

*

Mendilim dalda kaldı
Gözlerim yolda kaldı
Herkesin yâri geldi
O yârim nerde kaldı

*

Dağı duman bürüdü
Olan asker yürüdü
Sen orada ben burda
Şu ömrümüz çürüdü
*

Entarisi biçim biçim
Ölürüm senin için
Hep dostlar düşman oldu
Seni sevdiğim için
*

Ekin ekim düz yere
Hor görüktüm gözlere
İşte ben gidiyorum
Burlar kalsın sizlere
*

Sabun daştan gara mı
Gönül düşman sayar mı
İki gönül bir olsa
Ayrılması kolay mı
*

İnce giyerim ince
Pembe yakışır gence
İnsan bir hoş oluyor
Sevdiğini görünce
*

Gara dut boyanır mı
Ünlesem uyanır mı
Yârimi hasta derler
Buna can dayanır mı

*

Susadım su isterim
Bana çeşme gösterin
Ben çeşmeden anlamam
Al yanaktan isterim

*

Kara tren gaymaz m'ola
Düdüğünü çalmaz m'ola
Gurbet ele yâr yolladım
Gitti de gelmez m'ola

*

A benim hacı yârim
Başımın tacı yârim
Eller bana acımıyor
Sen bana acı yârim

*

Gökten uçan teyyâre
Selam söylen o yâre
O yâr selam vermezse
Başına bulsun çâre

*

Minarenin alemi
Gara gaşın galemi
Madem doktor değilsin
Niye açtın yaramı

*

Kara tren gay da gel
Askerleri say da gel
Benim yârim kırk dörtlü
Guy treni al da gel

*

Ey yaylalar yaylalar
Otunu yesin mallar
Sen yaylada ben köyde
Nasıl olacak hallar?

*

Hadi gidelim sazlara
Azık verem gazlara
Gel toplanıp gidelim
İnce belli gızlara

*

Derelerin uzununu
Gıramadım buzunu
Aldım şehir kızını
Çekemedim nazını

*

Bugün hava garardı
Benim gönlüm daraldı
Hayırlı yar olaydı
Beni burda arardı
*

İki tahta çaktıla
Arasından baktıla
On beşime girmeden
Bana nişan daktıla
*

Ey maşallah maşallah
Sen benimsin inşallah
Deliye gavuşmaz derle
Gavuşuruz inşallah
*

Pencereden el eder
Gaşları gel gel eder
Senin orda duruşun
Beni burda del'eder
*

Gaşları gara yârim
Gözleri ala yârim
İşte ben gidiyom
Mum yak da ara yârim
*

Üzüm koydum gevziye
Hanım gitmiş gezmiye
Ben daha güççüğün
Telli üçkür çekmiye

*

Şu dağları delmeli
Ununu elemeli
İçerim âh ediyor
Yâr seni görmeyeli

*

Altun tabakta pekmez
Al yanaktan kim öpmez
Senin yolladığın harçlık
Benim süsüme yetmez

*

Armutu ben dişledim
Sapını gümüşledim
Ben yârimin adını
Gömleğime işledim

*

Karşıda herk otlanu
Bu derde kim katlanu
İkimizin aşkına
Havala bulutlanu

*

Yayla yolu beklerin
Vay benim emeklerim
Emeklerüm dedükçe
Sızlıya bileklerim

*

Dere boyu giderin
Gara goyun güderin
İkimizi görmüşle
İnkar bari ederin

*

Dağları delük sandım
Yâri uyanık sandım
Açtım baktım yorgana
Atılmış pamuk sandım

*

Garşıda durma oğlan
Bıyığın burma oğlan
Beni sana vermezle
Ah çekip durma oğlan

*

Garşıdan gelenlere
Yağ guydum fenerlere
Annem beni verecek
Askerden gelenlere

*

Ak tavuk gara tavuk
Biz bunu vuramaduk
Güzellerin aşkına
Gurbette duramaduk
*

Yalnız evde kaldım
İnce fikire daldım
Gapılar açuluken
Yarimi geliyo sandım
*

Ak saman sarı saman
Sallan sevdüğüm sallan
Eller düğün ediyö
Bizim düğün ne zaman
*

Geceler ayaz yârim
Mintanı beyaz yârim
Bisikletin üstünde
Bana mektup yaz yârim
*

Karşıda tabanım var
Dikili sabanım var
Elin oğlu vurulmuş
Benim ne habarım var
*

Eymeli fındık dalını
Sarmalı yapraklarını
Etmeli gızın gönlünü
Öpmeli yanaklarını

*

Ocak başı delinsin
Sen bi taze gelinsin
On beş kocaya varsan
Son nikahda benimsin

*

Arpa ekdim bir evlek
Dadandı gara leylek
Yazın beraber idik
Gışın ayırdı felek

*

Ambar altında cecük
Bacakları gücük
Benüm sevdüğüm oğlan
Dünyalarda birücük

*

A benim ahti yarım
Gönlümün tahtı yârim
Yüzünde göz izi var
Sana kim bahtı yârim

*

Bunara varmadın mı
Gül koydum almadın mı
Hey şu zalimin kızı
Beni hiç anmadın mı
*

Tren gelir yayladan
Alayları yarmadan
Nişanlını el aldı
Kaygısız yatar oğlan
*

Çayır ince biçilmez
Sular soğuk içilmez
Bana yardım geç derler
Yar datlıdır geçilmez
*

Daldan dala içerdim
İpekli mendil serdim
Şu deyyuzun oğlunu
Candan yürekten sevdim
*

Gerede'nin üstünden
Garga geçiyo garga
Gız ben seni almıyom
Dalga geçiyom dalga
*

Fırın üstünde kürek
Ne yanıya bu yürek
Her dertlere katlandım
Buna da katlanır yürek
*

Kuyu içinde kuyu
Uyu sevdiğim uyu
Seni sarhoş mu etti
Üzümün tatlı suyu
*

Enteresi al basma
Alıp duvara asma
Hey şu zalimin kızı
Hiç beni boşa anma
*

A benim allı yârim
Geriden belli yârim
Geriden kaş göz olmaz
A benim deli yârim
*

Penceresi perdeli
Çiçek açmış zerdali
Yenile bir yâre düşdüm
O da benden zırdeli
*

Ekin ekim tüy bitti
Dibinde bülbül  tt 
 tme bülbülüm  tme
Yârim askere gitti

*

Taksi geliyor taksi
Ekinin arasından
Benim y r el ediy 
Dörtdivan arabasından

*

Aya bak yıldıza bak
Suya giden gıza bak
Gız Allah'ın seversen
D n de bi bize bak

*

Yumurtanın sarısı
Yere aktı yarısı
Kaderim de böyleymiŐ
Oldum  oban karısı

*

Karanfilim dibekte
Bir y r sevdim gurbette
Sağ olsun da sallansın
Kavuşuruz elbette

*

Merdivenin altında
Yeme yârim nohutu
Sen gelin olmayınca
Kesmeyecem umudu

*

Ata binen ağıdır
Atın yolu dağadır
Kara gözlü yârim
Bu türküler sanadır

*

Yağmur yağar taşlara
Neler gelir başlara
Yılda bir bayram olur
O da gönlü hoşlara

*

Dağda davar güderim
Yârime selam ederim
Yarım selamım almazsa
Alır başımı giderim

*

Penceresi tül perde
Perdenin ucu yerde
Benim yüreğim titrer
Yâri gördüğüm yerde

*

Orta mektepte durdum
Çantamı yere vurdum
On oğlanın içinde
Bir tek sana vuruldum
*

Oyalı yazma başında
Boncukları kaşında
Benim yârim gelecek
Bu ayın başında
*

Fasulyeyi haşladım
Toprak tenceresinde
Gel yârim buluşalım
Mutfak penceresinde
*

Pencerenin dumanı
Yoktur yârin imanı
Altından köşk yaptırdım
Gümüştten merdiveni
*

Ekinleri ekeriz
Güz gelince biçeriz
Bize Düğerli derler
Biz insanı severiz
*

Kırmızı taksi boyandı
Geldi kapıma dayandı
Tam kaçacağım zaman
Babam sestem uyandı
*

Patlıcanı haşladım
Doldurmaya başladım
Sen aklıma gelince
Ağlamaya başladım
*

Sarı kavunu dildim
Düşürdüm yere sildim
A benim nazlı yârim
Sallanışından bildim
*

Çeşme önünde yârim
Boduç mu dolduruyon
Söz verdin de gelmedin
Çocuk mu kandırıyon
*

Kayadan öküz bakar
Öküzün alını sakar
Delikanlı dururken
Sakallıya kim bakar
*

Ak koyun meler gelir
Dağları deler gelir
Yalnız yatan kızların
Aklına neler gelir

*

Köprünün üstü yıldız
Nerden geliyon baldız
Sen git de ablan gelsin
Ben yatamıyom yalnız

*

Kayadibi karımış
Gün doğmadan erimiş
Yetmiş iki meyvanın
En tatlısı yâr imiş

*

Alma attım geline
Gelin almış eline
Yazık ince beline
Düştü sarhoş eline

*

Karşıdan gelen atlı
Üstünde kilim katlı
Anam babam sağ olsun
El oğlu hepsinden tatlı

*

İnci buldum dizi ile
Kimler görmüş gözü ile
Ben yârimden ayrılmam
Üç beş adam sözü ile
*

Beyaz giyme üşürsün
Güzellikte meşhursun
Ne büyüksün ne küçük
Tamam benim harcımsın
*

Beyaz giyme tanırlar
Seni bende sanırlar
Sen bir cahil çocuksun
Seni benden alırlar
*

Motorun ışıkları
Toplayın kaşıkları
Mevlâm tez kavuştursun
Bizim gibi âşıkları
*

Sıra sıra gemiler
Hasta olan iniler
Yârimi alıp gitti
Denizdeki gemiler
*

Suya giderim suya
Elmamı soya soya
Verin benim yârimi
Bakayım doya doya

4. Gelin-Kaynana Manileri

Hambara bakır koydum
İçine kepek koydum
Kaynanamın adını
Kuduruk köpek koydum
*

Hambar üstünde bakır
Kurumuş takır takır
Kaynanam ölmüş deseler
Oynarım şakır şakır
*

Yumurtanın yarısı
Yere düştü sarısı
Kaynanam verem olmuş
Görümceme darısı
*

Gelin aldım övündüm
Taşlarınan dövündüm
Gelin bağrıma vurdukça
Öküz gibi böğürdüm
*

Cumadan üzüm aldım
Sapını uzun aldım
Çok söyleme gayınna
Oğlundan izin aldım
*

Çarşıda hedik gaynana
Dişleri gedik gaynana
Oğlun çerez götümüş
Sensiz yidük gaynana
*

Gayınanam gelivese
Dolmayı sarivese
Dolmayı goydu emme
Yiyemeden ölüvese
*

Gaynanayı n'apmalı
Gaynar gazana atmalı
Yandım gelin dedikçe
Altına odun atmalı
*

Bahçalarda var bal kabak
Açılırlar tabak tabak
Benimkini beğenmedin
Beğendiğin oğlana bak
*

Ayakkabı giyerim
Üstü güzel olursa
Gaynanamı severim
Oğlu güzel olursa

5. Arkadaşlık-Dostluk Manileri

Yazı yazdım satıra
Ölüm gelmez akıla
Eğer ben ölür isem
Yazı kalsın hatıra

*

Yaza yaza yaz geldi
Bahçeye kiraz geldi
Daha yazacaktın emme
Mürekkeğim az geldi

*

Sepet sepet yumurta
Sakın beni unutma
Unutursan küserim
Mektubumu keserim

*

Bahçelerde biberim
Toplamaya giderim
Bana mektup yazmışsın
Çok teşekkür ederim

*

Tavandaki fareler
Tıkır mıkır dediler
Daha yazacaktım ama
Mürekkeğimi yediler

*

Hatıra hatıra dedin
Başımın etin yedin
Al sana bir hatıra
Ömür boyu hatırla

*

Ey araba araba
İp bağladım çoraba
Şinden sonra yok mektup
Guru guru meraba

*

Kaya dibi eşmeli
Zilli kömüş kaçmalı
On sekizliler gidiyor
Kiminen konuşmalı

6. Şahıslarla İlgili Maniler

Ata binen efendi
Ceketi kahverengi
Oturup mani yazar
Mehmet Ali Efendi
*

Ak tabakda Pakize
Vallahi varmam size
Eğer size varırsam
Yakı yakarlar bize
*

Tepsük benim mercanım
Hasta mısın Hacı'ım
Gençliğimde gazandın
Şimdi sana harcarım
*

Duman geldi dağlara
Yayıldı ovalara
Gara gözlü Durmuş'um
Geldin mi buralara
*

A benim Gülizar'ım
Sen söyle ben yazarın
Mahkemeye varınca
İfademi bozarın
*

Eminem Tatar mısın?
Şeftali satar mısın
İki aşam söz verince
Bir aşam yatar mısın

7. Atışma-Haberleşme Manileri

Meşe meşeye benzer
Şişe şişeye benzer
Şu Dörtdivan oğlanları
Ölmüş eşeğe benzer
*

Ocak başında tontul
Yandur Allahım yandur
Gurcaköy'ün kızları
Hem uzundur hem gambur
*

Garşıda gara çalı
Garılup durma çalı
Beni sana vermezle
Git şurdan sıracalı
*

Uzun köprü kumudu
Dibindeki su mudu
A benim nazlı yârim
Son cevabın bu mudu
*

Çay benim çeşme benim
Derdime düşme benim
Seninen dalga geçdim
Sevdüğüm başka benim
*

Al entarem asılsın
Etekleri basılsın
Ne dün gördüm ne bugün
Kara gözlüm nasılsın

*

Mektup yazarsan yârim
Koy kibrit kutusuna
Bizim oradan geçerken
At bahçe kapısına

8. Dilek Manileri

Karşıda gara kapı
İçinde yeni yapı
Beni yârdan ayıran
Dilensin kapı kapı
*

Bahçalarda pırasa
Dallarına gar yağsa
Gızla gocasuz galsa
Oğlanlara yalvarsa
*

Karşıda otur yârim
Ayağı potin yârim
Her gaveyi içerken
Aklına götür yarım
*

Karşıda goyun guzu
Goyuna verin duzu
Goyun neylesin duzu
Dengine verin gızı
*

Köprünün altı diken
Yaktın beni gül iken
Allah da seni yaksın
Üç günlük gelin iken
*

Ekinler orak orak
Gittiğim yollar ırak
O gittiğin yollarda
Postaya mektup bırak

*

Yaylı geliyor yaylı
Bizi de alsa bari
Yarın davaya gider
Doğru söylese bari

*

Gara goyun güderin
Dere boyu giderin
Arkadaşım gız olsa
Beş yüz davar güderin

*

Köprü yaptım huzardan
Yâr geliya bazardan
Yar yalunuz gelmesin
Çatladula nazardan

*

Suya giderim suya
Elmayı soya soya
Gösterin bi yârimi
Göreyim doya doya

*

Ata binerim ata
Kumlara bata bata
Oğlan söyle babana
Olsun bana gaynata
*

Merdivenin altında
Yeme yârim nohudu
Ben gelin olmayınca
Kesme benden umudu
*

Mektup yazarsan yârim
Kırmızı kurdele bağla
Ben yazarken ağladım
Sen okurken ağla
*

...

Bolu'ya paşa geldi
Acaplaman gomşular
Bungunluk başa geldi
*

Keten gömlek iki kat
Birini giy birini sat
Benden başka yar seversen
Kalkmaz döşeklere yat
*

Yayla yolu yar yolu
Alayın içi dolu
Gidin bakın yârime
Eli koynunda duru

9. Ramazan Manileri

Besmeleyle çıktım yola
Selam verdim sağa sola
İki gözüm benim ağam
Ramazan-ı şerif hayrola

*

İşte geldim büklüm büklüm
Sırtımdaki davul yüküm
İşte geldim hânenize
Selam verdim hepinize

*

Davulumun ipi koptu
Ayağımı yılan soktu
İki gözüm benim ağam
Gözlemen burnumda koktu

*

Çarşı uzun baştan başa
Keklik seker taştan taşta
İki gözüm benim ağam
Sen hânende binler yaşa

*

Eski cami direk ister
Söylemeye yürek ister
Benim karnım tok ama
Arkadaşım börek ister

*

Karşımıza fener geldi
Aklıma neler geldi
Börek bekledim ama
Sofraya döner geldi

*

Göz aydın hepimize
Mübarek günler bize
On bir ayın sultanı
Hoş geldin evimize

*

İncirim var ezilecek
Tülbentlerden süzülecek
Çok bekledim benim ağam
Mahallem var gezilecek

*

Dostlar için çıktık yola
Bolu'da verdik bir mola
İki gözüm arkadaşım
Ramazan-ı şerif hayrola

10. Düğün Manileri

Kız baban pazarı gezer
Huriler kınanı ezer
Annen çeyizini dizer
Kız kınan mübarek olsun
*

Kara tavuk yatıyor
Derdi derde katıyor
Oğlan senin yüzünden
Babam beni satıyor
*

Saatin var mı yârim
Kordonu dar mı yârim
Neden sararıp soldun
Âşıklık zor mu yârim
*

Mâni maniye eyler
Maniyle gelen beyler
Mâni bana yâr olmaz
Bir o ki gönül eyler
*

Kınayı getir anam
Parmağın batır anam
Bu akşam misafirim
Koynunda yatır anam
*

Ekinler ekilecek
Güzeller seçilecek
Gasafet çekme yârim
Şerbetin içilecek

*

Denizlerin kumuyum
Balıkların puluyum
Aç kapıyı ben geldim
Bir Allah'ın kuluyum

*

Sergüde dolu bazlamaç
Anne benim karnım aç
Hep dünürler yürüdü
Alagözlüm gözün aç

*

Geline bak geline
Kına yakmış eline
Altın kemer bağlamış
O incecik beline

SÖZLÜK

- Acaplamak** : Ayıplamak.
Aluc : Alıç.
Boduç : Su kabı.
Bunar : Çeşme.
Bungunluk : Sıkıntı, dert.
Dedeğin : Dedenin.
Düğür : Dünür.
Emme : Ama, fakat.
Gasafet : Kasavet.
Gave : Kahve.
Gayınna : Kaynana.
Gayıp gitmek: Kaybolmak.
Geyük : Geyik.
Gızla : Kızlar.
Gocağrı : Koca karı, yaşlı bayan.
Görükmek : Gözükmek.
Götür- : Getirmek.
Guy : Koy, koymak.
Hambar : Ambar.
Kiminen : Kiminle.
Kuduruk : Kudurmuş.
Sağ : Sana.
Sakar : Hayvanların alnındaki beyazlık.
Sergü : Sergi, evlerdeki raflar, gelin çeyizlerine sergi denir.
Sıracalı : Hastalıklı.
Şinden sonra : Şimdiden sonra.
Teyyâre : Uçak.
Ünlemek : Seslenmek.
Varaman : Varamam.
Yımırta : Yumurta.